

MENEJ ZNÁME OSOBNOSTI, SPOLKY A UDALOSTI NA VÝCHODNOM SLOVENSKU DO ROKU 1945

Košice, 18. marec 2026

Renáta GERIOVÁ

V dňoch 17. – 18. marca 2026 sa v priestoroch kultúrno-vzdelávacieho centra Štátnej vedeckej knižnice (ŠVK) v Košiciach konala vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou s názvom *Menej známe osobnosti, spolky a udalosti na východnom Slovensku do roku 1945*. Program vedeckej konferencie bol rozdelený na dva dni a v ich rámci do niekoľkých blokov, ktoré priblížili kultúrne, sociálne, náboženské a politické pomery na východnom Slovensku do roku 1945.

Prvý deň konferencie bol rozčlenený do štyroch blokov. Prvý blok otvoril historik Martin Molnár, ktorý sa dlhodobo venuje dejinám Michaloviec. V referáte s názvom *Rytier Albert z Michaloviec* priblížil jeho život, politicko-vojenskú kariéru a význam pre dané mesto. Na neho nadviazal András Szeghy zo ŠVK v Košiciach s príspevkom *Kryptické formy historických posesorských záznamov*, ktorý vychádzal z vlastného výskumu a spracovania starých tlačí v knižnici. Nasledovala historička Veronika Timuláková, ktorá predstavila tému *Svetskí notári hodnoverného miesta – Jasovský konvent v prvej polovici 18. storočia – ich život a kariéra* zameranú na svetských úradníkov pôsobiacich v Jasovskom konvente v prvej polovici 18. storočia s dôrazom na ich osobný a profesijný život. Prvý blok uzavrel referát Martiny Fenikovej Čarnogurskej zo ŠVK v Košiciach s názvom *Lietajúci mních Cyprián – legenda alebo skutočnosť?*, ktorý analyzoval historické udalosti na pozadí vzniku legendy o lietajúcom mníchovi Cypriánovi.

Po krátkej prestávke pokračoval program, zameraný na pamiatky, vystúpením Adriany Priatkovej pod názvom *Vstup českej moderny do architektúry Košíc/architekt Rudolf Brebta (1885 – 1953)*. Priblížila v ňom príchod nového staviteľského smeru do Košíc a život a diela architekta Rudolfa Brebtu. Elina Degtyaryová predstavovala zahraničnú účastníčku (Užhorod Modernism, Užhorod). V referáte *Staviteľ Jozef Šašinka: spojenie Tatier a Užhorodu* sa venovala životu a práci Jozefa Šašinku. Doplnďnejší blok uzavrel Ján Sekan s príspevkomo vzniku a význame regulačného plánu mesta Košice – *Prvý regulačný plán mesta Košice*.

Program pokračoval tretím blokom, ktorý otvoril Erik Ondria zo Štátneho archívu v Košiciach príspevkom *Aktivity Jubilárneho výboru mladých Slovákov na východnom Slovensku na prelome 30. a 40. rokov 20. storočia*. Priblížil činnosť a vplyv mládežníckej organizácie na život mladých ľudí na východnom Slovensku v sledovanom období. Muzikologička a vysokoškolská pedagogička Renáta Kočišová z Prešovskej univerzity (PU) v Prešove predstavila osobu Karola Szeredaya, jeho spolkovú, zberateľskú a pedagogickú činnosť v oblasti hudby v regióne Šariš, v príspevku *Učiteľ, kantor a zberateľ Karol Szereday a jeho spolkové a zberateľské úsilie v oblasti hudby na Šariši*. Nasledovala Margita Bandoľová s vystúpením nazvaným *Medzibodrožské vodné družstvo – Spoločnosť pre vodoreguláciu Bodrogu a Tisy*, ktorá predstavila vznik a činnosť vodoregulačného spolku a taktiež jeho význam v oblasti vodného hospodárstva. Blok

uzavrela svojím referátom vysokoškolská pedagogička Júlia Kotrusová z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty (FF) PU v Prešove, ktorá sa venovala životu a činnosti Štefana Justina Manczosa v príspevku *Premonštrátsky kanonik Štefan Justin Manczos*.

Posledný blok prvého dňa konferencie otvoril Maroš Demko zo Zemplínskeho múzea v Michalovciach s príspevkom *Jozef Kadlec – fotograf zemplínskeho kroja*, ktorý predstavil život a tvorbu menovaného. Nasledoval Martin Mráz s príspevkom *Reflexia cyrilo-metodskej tradície medzi gréckokatolíkmi na východnom Slovensku*, v ktorom poukázal na vnímanie cyrilo-metodskej tradície medzi gréckokatolíkmi na východe Slovenska. Príspevok Rastislava Mačura s názvom *Okolnosti vzniku Astronomického ústavu na Skalnatom plese roku 1943 prostredníctvom osobnosti fundátora dr. Antonína Bečvára* priblížil vznik a činnosť Astronomického spolku a taktiež predstavil aj život Antonína Bečvára.

Druhý deň konferencie otvorila Ida Girašková zo ŠVK v Košiciach s príspevkom *Evanjelický hlas Košíc: Publikačná stopa Štefana Homolu*. Nasledovala historička z Krajského múzea v Prešove Nikoleta Lattová, ktorá v príspevku *Vznik a členská základňa Sečeniho kruhu v Prešove* priblížila vznik a fungovanie spolku a analyzovala členskú základňu spolku. Archivárka Renáta Geriová v príspevku *Prešovský telocvičný a šermovný spolok v Prešove – krátka charakteristika spolku*, predstavila vznik a pôsobenie uvedeného spolku v Prešove, okrem spolkovej činnosti sa venovala aj jeho najvýznamnejším predstaviteľom, pričom vychádzala z rovnomenného archívneho fondu.

Po krátkej prestávke otvoril nový blok historik Lubovnianskeho múzea Daniel Vrabeľ, ktorý predniesol referát s názvom *Katolícky kruh a Katolícky kruh mládeže – spolky v Starej Lubovni*. Venoval sa predstaveniu oboch spolkov, ich činnosti a poukázal na úlohu cirkvi vo výchove mládeže. Nasledovala historička Lenka Bischof z Krajského pamiatkového úradu Košice, pracovisko v Rožňave, ktorá v príspevku *Katolícky tovarišský spolok v Rožňave* priblížila okolnosti vzniku spolku, jeho činnosť a vývoj jeho sídla v meste Rožňava. Historik Martin Furmaník z Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi predniesol príspevok *Židovské spolky na Spiši v medzivojnovom období*. Priblížil spoločensko-politickú situáciu obdobia. Venoval sa tiež vzniku a opisom činnosti jednotlivých spolkov.

Po prestávke otvorila druhý blok Marcela Domenová z Inštitútu histórie FF PU v Prešove s príspevkom *Štátna priemyselná škola v Prešove: osobnosti – pedagógovia, školská a mimoškolská činnosť v 1. polovici 20. storočia*, kde predstavila vzdelávaciu inštitúciu a skrz jej pedagógov ich školské a mimoškolské aktivity zachytené vo výročných správach školy. Venovala sa aj politickému kontextu doby. Nasledoval referát Viktora Szabóa zo ŠVK v Košiciach s názvom *Zemplínsky rodák Kazimír Sztavinszky – veliteľ pluku rakúsko-uhorskej armády*, ktorý sa venoval osobe Kazimíra Sztravinského, jeho osobnému životu aj vojenskej kariére. Historik z Krajského múzea v Prešove Michal Falat predstavil v príspevku *100 rokov od založenia 92. zboru Slovenskej ligy v Stropkove* vznik a činnosť 92. zboru Slovenskej ligy a politicko-spoločenské pomery v danom období. Záverečný referát predniesla historička a vysokoškolská pedagogička Luciána Hoptová z Inštitútu histórie FF PU v Prešove. Príspevok *Vypálené obce okresu Humenné v roku 1944: vybrané prípadové štúdie* bol zameraný na predstavenie vybraných lokalít v okrese Humenné, ktoré boli v roku 1944 vypálené. Priblížil tiež ťažkosti spojené s bádáním danej problematiky.

Konferencia poukázala na potrebu skúmania aj menej známych udalostí a osobností v rámci štúdia regionálnych dejín, ktoré tak prispievajú k lepšiemu pochopeniu širších historických súvislostí. Poznatky prezentované na konferencii rozšírili vnímanie histórie východného Slovenska v oblasti spoločenského, kultúrneho, konfesijného a politického života. Podujatie vytvorilo priestor na odbornú diskusiu a potvrdilo aktuálnosť výskumu bielych miest regionálnych dejín.